

SAT-2.205-1-PP-07

PREPARATION OF STUDENTS FOR SOCIAL-PEDAGOGICAL WORK WITH PEOPLE OF THE "THIRD AGE"²⁹

Assoc. Prof. Valentina Vasileva, PhD

Department of Pedagogy,

University of Ruse „Angel Kanchev“

Tel.: 082/ 888 583

E-mail: vvasileva@uni-ruse.bg

***Abstract:** Aging is considered an irreversible process, which predetermines the need for a comprehensive and integrated approach to older people. In recent decades, prerequisites have been created for the establishment of a new professional field - social pedagogy, whose main mission is to provide competent social support and stimulate the personal development of people of the considered age group. The profession of "social pedagogue" requires in-depth and systematic training of students. It places high psychological and pedagogical requirements on the social pedagogue both as a person and as a professional. Of particular importance is the ability of specialists to organize effective interaction with people facing difficult life circumstances or with health problems, which implies the presence of empathy, social competence and professional ethics.*

***Key words:** students, elderly people, training, socio-pedagogical work.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В демографски план застаряването се разглежда като необратим процес, което предопределя необходимостта от комплексен и интегриран политически отговор. Той следва да се ориентира не единствено към механична промяна на основните демографски показатели, а към формулиране и прилагане на стратегии за ефективно мобилизиране и пълноценно използване на наличния човешки потенциал, съчетано с целенасочени инвестиции в повишаване качеството на човешкия капитал.

Тези фактори през последните десетилетия създадоха предпоставки за утвърждаването на нова професионална област – социална педагогика, чиято основна мисия е предоставянето на компетентна социална подкрепа и стимулирането на личностното развитие на деца и лица.

Б. Илиева посочва, че предизвикателствата в областта на социалната политика за развитие, устойчивост и качество на социалните услуги може да бъде посрещната единствено чрез активното партньорство между държава, общини и гражданския сектор, като по този начин ще се отговори на новите потребности пред обществото и на застаряване на населението (Илиева, 2014:88).

Социалната педагогика като практика е целенасочена дейност (опит на дейност) на субект (социален педагог; лице, осъществяващо социално-педагогическа дейност) по диагностика и прогнозиране на социалното развитие, корекция и възпитание, превъзпитание на човек, група. Тя е и целенасочена дейност по управление на масите, различните групи, мобилизирането им за определени действия, ограничаване на активността в интерес на постигане на определени политически и други цели (Мардахаев, 2005:14).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Застаряването на населението е глобален демографски процес, който все по-ясно се очертава като една от най-значимите социално-икономически трансформации на XXI век. Увеличаването на дела на възрастните хора в структурата на населението има комплексни последствия за всички сектори на обществото – от пазарите на труда и финансовите пазари до социалната политика, жилищното настаняване, транспорта, здравеопазването и системите за социална закрила. Този

²⁹ Докладът е представен на 25 октомври 2025 г. в секция „Педагогика и психология“ с оригинално заглавие на български език: ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ ЗА СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКА РАБОТА С ХОРАТА ОТ "ТРЕТАТА ВЪЗРАСТ". Докладът отразява резултати от работата по проект № 25-ФПНО-01 „Разработване на стратегии за усъвършенстване на социално-педагогическата работа съобразно съвременните поколенчески характеристики на потребителите на социално-образователни услуги“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ на Русенския университет.

процес оказва влияние и върху междугенерационните връзки, семейните модели и цялостната динамика на обществените отношения (WHO, 2020).

Според данни на Световната здравна организация, до 2030 г. броят на хората на възраст над 60 години ще се увеличи с над 400 милиона, достигайки 1,4 милиарда, а до 2050 г. ще надхвърли 2,1 милиарда души, като близо 80 % от тях ще живеят в държави с ниски и средни доходи (WHO, 2023). Това поставя предизвикателства пред пенсионните и здравноосигурителните системи, както и пред устойчивостта на публичните финанси, като се прогнозира нарастване на публичните разходи с около 3 % от БВП в развитите икономики до 2060 г. (OECD, 2025).

Застаряването на населението има пряка връзка и с изпълнението на Целите за устойчиво развитие (ЦУР) на ООН до 2030 г. Демографските промени оказват влияние върху изкореняването на бедността (ЦУР 1), гарантирането на здравословен живот във всички възрасти (ЦУР 3), насърчаването на равенството между половете (ЦУР 5), пълната и продуктивна заетост и достойната работа за всички (ЦУР 8), намаляването на социалните и икономическите неравенства (ЦУР 10), както и изграждането на приобщаващи и устойчиви градове и общности (ЦУР 11) (UNDP, 2021).

Въпреки че често се разглежда като бреме за обществото, стареенето може да се интерпретира и като възможност. Международният валутен фонд подчертава потенциала на т.нар. „сив дивидент“, според който по-здравите и активни възрастни хора могат да удължат трудовия си живот, да допринесат за икономическия растеж и да повишат производителността (IMF, 2025).

Увеличаването на дела на възрастното население предполага съществено нарастване на публичните разходи – както в областта на пенсионното осигуряване, така и в системите за дългосрочни грижи, здравеопазване и образование, а също така и поражда необходимост от подготовка на квалифицирани специалисти, които могат да усъвършенстват и развиват системата от социално-педагогически услуги в контекста на многообразните и задълбочаващите се проблеми в днешното общество.

Основната цел на социалния педагог е да помогне за установяване на ефективни взаимодействия между индивида (деца и лица) и обществото, за да подобри качеството на живот на хората.

Социалният педагог е педагог, който изучава социалното възпитание в контекста на социализацията, т.е. възпитание на всички възрастови групи и социални категории хора, осъществявано както в организации, специално създадени за тази цел, така и в организации, за които образованието не е основна функция (например предприятия) (Мудрик, 2005:186).

„Ефективността на социално-педагогическата работа предполага задълбочено и цялостно познаване на човека, както и насоките за изучаване на междуличностните взаимоотношения между хората, техните възможности за съвместна професионална и жизнена дейност. Компетентното познаване на човека, на способностите му – скрити и явни, дава възможност както за адаптацията му към другите и средата, така и за появата на техните най-добри качества“. (Александрова, Н., Сапунджиева, Кл., Бояджиева, Н., Коларова, Ц., 2004:15)

Както изтъква Р. Бътлър, “през последните 100 години се извърши една колкото мълчалива, толкова и нечувана революция: тази на дълголетието. Продължителността на живота се е увеличила за едно столетие толкова, колкото в течение на предходните 5000 години. В редица страни най-бързо нараства групата на хората над 85 години” (Бътлър, 1999:8).

Характеристиките на социалното развитие на човека в напреднала и старческа възраст включват: адаптация на пенсионера към нови условия; реализиране на неговия потенциал в обществото; съчетаване на семейно-домашни и обществени форми на помощ на възрастните и старите хора за достоен живот; социална подкрепа за тях в последния етап от живота; използване на опита и знанията на по-старото поколение в социализацията, образованието и обучението на младите хора (пак там:52).

Поради сложността и многоизмерния характер на проблемите, които следва да бъдат адресирани, професията „социален педагог“ изисква задълбочена и систематична подготовка на студентите. Тя поставя високи психологически и педагогически изисквания към социалния педагог както като личност, така и като професионалист. Особено значение има способността на специалистите за организиране на ефективно взаимодействие с хора, изправени пред трудни

житейски обстоятелства или със здравословни проблеми, което предполага наличие на емпатия, социална компетентност и професионална етика.

Теоретичната и методологична основа на обучението по социална педагогика е интердисциплинарна и включва изследвания и подходи от областта на геронтологията, социологията, културологията, както и съвременните социални и педагогически технологии. Тази интердисциплинарност позволява комплексно разбиране на социалните процеси и формира умения за работа с разнообразни социални групи.

Според Д. Стоянова образованието е част от културата на конкретното общество, а от друга е функционално ориентирано към мултиплицирането на самата култура /предаването на културното наследство/(Stoyanova, 2020:29).

В рамките на специалността „Социална педагогика“ основният концептуален апарат и ключовите въпроси, свързани с работата със стари хора и лица с увреждания, обхващат:

- ✓ същността на социалната работа и нейното място в системата за адаптация и социализация на възрастните хора;
- ✓ разработването и прилагането на технологии, насочени към развитието на стария човек като активен субект на дейност;
- ✓ използването на компенсаторните възможности и вътрешните резерви на старите хора в процеса на тяхната адаптация и социална интеграция.

По този начин подготовката на социалните педагози се основава както на теоретични знания, така и на практически умения, необходими за изграждането на устойчива и ефективна професионална практика в сферата на социалната подкрепа на възрастни хора и хора с увреждания.

Големите възможности, които дават актуалните постижения на високите технологии, предоставят голям избор от технически продукти, които да подпомогнат процеса на преподаване и на използването им в практиката (Spasov, 2019).

Подготовката на бъдещите социални педагози се осъществява с следните направления:

А) На ниво знания:

- познават теорията и практиката на социалните услуги за възрастни хора и хора с увреждания в съответствие с нормативната база;
- познават системата от социални услуги за възрастни хора и хора с увреждания и системата за организиране на комплекс от социални услуги за тях.

Б) На ниво умения:

- могат да анализира социалните условия на живот на възрастните хора и хората с увреждания и да разработва индивидуални планове за предоставяне на социални услуги;
- използват нормативни документи за обосноваване на системата от индивидуални услуги за възрастни хора и хора с увреждания.

В) На ниво компетенции:

- притежават умения за диагностициране на ситуации, които създават проблеми на възрастните хора и хората с увреждания, и могат да определят начини за решаването им;
- създават необходимите условия, като отчитат използването на комуникационни технологии, за социализация, адаптация и рехабилитация на възрастните хора и хората с увреждания.

Работата на социалния педагог с хора от „третата възраст“ изисква задълбочено познаване на психологическите особености на тази възрастова група. Разбирането на тези характеристики подпомага правилната организация на дейността, улеснява намирането на общ език с клиента, позволява обективна оценка на ситуацията и идентифициране на причините за психологическия дискомфорт, както и формулиране на адекватни стратегии за подкрепа и решаване на проблемите.

Георгиев определя професионализма като качественият аспект на всяка вид дейност и етичното измерение на професията, за да се разреши ценностен конфликт (Georgiev, 2017:16).

При определяне на професионализма на лицето, като една от ключовите идеи, е компетентността. Тя е неразделна характеристика на самия себе си, която отразява желанието и способността на човек да изпълнява служебните си задължения в съответствие с приетите в обществото норми и стандарти (Spasova, 2021:55).

Формирането и функционирането на психиката при старите хора се определя от взаимодействието между биологични и социални фактори. Под тяхното влияние настъпват редица промени, които се проявяват в различни сфери на психичния живот. Тези промени са в:

1. Интелектуална сфера

При възрастните хора често се наблюдават затруднения в усвояването на нови идеи и адаптацията към непредвидени обстоятелства. Ситуации, които в по-млади години са били лесно преодолими (например заболяване на близък или социално-икономически промени), могат да се възприемат като значителни трудности.

2. Емоционална сфера

Постепенното отслабване на контролните функции на мозъчната кора води до по-явна изява на личностни черти, които в по-ранните възрасти са били подтиснати или регулирани. Така в напреднала възраст могат да се наблюдават: повишена раздразнителност и агресивност; склонност към тъга, носталгия и плачливост; емоционални реакции, предизвикани от спомени, предмети или ситуации, напомнящи за миналото.

3. Морална сфера

Отказът от адаптация към нови социални норми, ценности и модели на поведение често води до конфликти с околната среда. В резултат някои възрастни хора се отдръпват в собствен свят, където традиционните ценности и познати модели на живот се запазват като форма на психологическа защита.

4. Характерни особености на начина на живот- самота, изолираност и др.

Могат да бъдат разграничени две специфични характеристики на психиката на хората в разглежданата възрастова група:

- при ограничен брой социални контакти и дейности, дори малки събития (телефонен разговор, среща със съсед или посещение на социален педагог) се превръщат в централно събитие за деня и придобиват изключителна значимост.

- възрастният човек живее силно в настоящето, но същевременно пренася и миналото в него. Това обуславя характерната пестеливост, съхраняването на предмети и ценности, както и подчертаната връзка с личната история и биография.

Познаването на тези особености дава възможност на социалния педагог да изгради по-дълбоко разбиране и емпатичен подход при работата с хората от посочената възрастова група. Адекватното съобразяване с интелектуалните, емоционалните и моралните промени в напреднала възраст позволява формиране на ефективни стратегии за подкрепа, адаптация и социална интеграция на тази уязвима група от обществото.

При планиране на педагогически условия за обучението в специалност „Социална педагогика“ се изхожда от разбирането, че в контекстното обучение се разграничават три основни форми на дейност: познавателна, професионално-практическа и ценностно-ориентируваща. Тези форми намират отражение в методите и средствата, използвани в преподаването на дисциплините, насочени към преподаване и овладяване на знания, умения и компетенции за работа със стари хора или хора с увреждания.

В рамките на обучението се прилага широк спектър от образователни дейности, с акцент върху лекции, семинарни и практически упражнения. Образователните дейности са съобразени с нивото на познавателна активност на студентите; със съдържанието на конкретната дисциплината и нейното място в учебния процес; с вида на обучението – теоретично или практическо, както и връзката му с бъдещата професионална реализация.

По този начин разнообразието от педагогически форми в обучението в специалност „Социална педагогика“ осигурява не само усвояване на знания, но и формиране на умения за тяхното практическо приложение, което е ключово за успешната подготовка на специалисти в социалната сфера.

В процеса на обучение на бъдещите социални педагози се прилагат и активни форми на обучение, като: курсови задачи, курсови работи, социално-педагогически изследвания, делови игри и др.

Всички изучавани дисциплини, включващи лекции, семинарни и практически упражнения, са подбрани с цел изработване на емпатийни умения и компетенции, умения за изработване на

доверителни отношения между социалния педагог и стария човек, както и овладяване на комуникативни умения (умения за активно слушане и безконфликтно общуване).

Прилагането на тематично-базиран подход предполага планиране и осъществяване на образователен процес, реализиращ на практика идеите за свободата и творчеството, отразени в бинарната същност на преподаването и ученето (Georgieva, 2022:45).

В процеса на обучение са планирани и практики в реална работна среда, по време на които студентите, под ръководството на наставник, усъвършенстват теоретично придобитите знания, умения и компетенции.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съвременните подходи към проблемите на застаряването и социалната подкрепа за възрастните хора все по-ясно се насочват към тяхното активно включване в обществения живот и укрепване на тяхната самостоятелност. Наблюдава се тенденция към интегриране на усилията на различни институции и организации, както и към създаване на условия възрастните хора да бъдат не само получатели, но и активни участници в процеса на социална подкрепа. Това поставя основите за по-хуманна, ефективна и устойчива социална политика.

Може да се обобщи, че подготовката на социалните педагози представлява стратегически приоритет за развитието на социалната политика и образованието в съвременното общество. Тя изисква интегриране на научно-теоретични знания с практически опит, ориентация към междудисциплинарен подход и изграждане на професионални компетентности за работа в условия на социална динамика и културно разнообразие. Ефективната подготовка предполага не само овладяване на педагогически и психологически умения, но и формиране на ценности, свързани с хуманизъм, социална отговорност и активно гражданство.

Радославова посочва, че „Педагогическото познание непрекъснато се обогатява с концепции по отношение на формирането и реализацията на личността от гледна точка на нейната социална идентичност.“ (Radoslavova, 2021:66).

По този начин социалният педагог се утвърждава като ключова фигура в подкрепата на личността и общността, както и в изграждането на по-справедливо и солидарно общество.

REFERENCES

Aleksandrova, N., Boyadzhieva, N., Sapundzhieva, K. i Ts. Kolarova. 2004. Sotsionikata v sotsialnata sfera. S., UI “Sv. Kliment Ohridski” (**Оригинално заглавие:** Александрова, Н., Бояджиева, Н., Сапунджиева, К. и Ц. Коларова. 2004. Социониката в социалната сфера. С., УИ “Св. Климент Охридски”).

Batlar, R. 1999. Revolyutsiyata na dalgoletieto. Kurier na Yunesko (**Оригинално заглавие:** Бътлър, Р. 1999. Революцията на дълголетие. Курьер на Юнеско).

Иlieva, B. 2014. Nov model na planirane, upravlenie i razvitie na sotsialnite uslugi. V: Tom 53 na NAUCHNITE TRUDOVE vklyuchva dokladite, izneseni na nauchnata konferentsia RU&SU’14; seksia “Pedagogika i psihologia” i v seksia “Istoria, etnologia i folklor”. (**Оригинално заглавие:** Илиева, Б. 2014. Нов модел на планиране, управление и развитие на социалните услуги. В: Том 53 на НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ включва докладите, изнесени на научната конференция РУ&СУ’14; секция “Педагогика и психология” и в секция “История, етнология и фолклор”).

Georgiev, G. 2017. Profesionalna etika. Uchebno posobie. V. Tarnovo: Izdatelstvo —Faber (**Оригинално заглавие:** Георгиев, Г. 2017. Професионална етика. Учебно пособие. В. Търново: Издателство —Фабер).

Georgieva, G. 2022. Tematichno-baziran podhod na planirane na pedagogicheskoto vzaimodeystvie v preduchilishtna vazrast. Pedagogicheski novosti. Godina XI, broj 1. Ruse: Rusenski universitet „A. Kanchev”, katedra Pedagogika (**Оригинално заглавие:** Георгиева, Г. 2022. Тематично-базиран подход на планиране на педагогическото взаимодействие в предучилищна възраст. Педагогически новости. Година XI, брой 1. Русе: Русенски университет „А. Кънчев”, катедра Педагогика)

Mardahaev L.V.2005.Sotsialnaya pedagogika: Uchebnik. Moskva.:Gardariki (**Оригинално заглавие:** *Мардахаев Л.В. 2005. Социальная педагогика: Учебник. Москва.: Гардарики*).

Mudrik A.V. 2005. Sotsialnaya pedagogika: Ucheb. dlya stud. ped. vuzov / Pod red.V. A. Slastenina. 5-e izd., dop. Moskva: Izdatel'skiy tsentr «Akademia» (**Оригинално заглавие:** *Мудрик А.В. 2005. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред.В. А. Слостенина. 5-е изд., доп. Москва: Издательский центр «Академия»*).

Age-burdened "silver economy" comes with silver linings, IMF finds.2025. URL: https://www.reuters.com/en/age-burdened-silver-economy-comes-with-silver-linings-imf-finds-2025-04-22/?utm_source=chatgpt.com

Ageing and health.2024. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health?utm_source=chatgpt.com (Accessed on 16.08.2025г.)

Decade of Healthy Ageing 2021–2030. URL:https://cdn.who.int/media/docs/default-source/decade-of-healthy-ageing/decade-proposal-final-apr2020-en.pdf?utm_source=chatgpt.com (Accessed on 26.08.2025г.)

Leave No-One Behind: Ageing, Gender and the SDGs.2018.

URL:https://www.undp.org/publications/leave-no-one-behind-ageing-gender-and-sdgs?utm_source=chatgpt.com (Accessed on 26.08.2025г.)

OECD job markets remain resilient but population ageing will cause significant labour shortages and fiscal pressures.2025. URL:https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2025/07/oecd-job-markets-remain-resilient-but-population-ageing-will-cause-significant-labour-shortages-and-fiscal-pressures.html?utm_source=chatgpt.com (Accessed on 16.08.2025г.)

Radoslavova, L. 2021. ORIGIN OF THE CONCEPTS OF SOCIAL GENDER IDENTITY IN BULGARIA AND WORLDWIDE. In: PROFESSIONSPROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE - 2021, volume 60, book 6.2. (Accessed on 31.08.2025г.)

Spasov, R.2019. Aspects of visualization as a method in teaching Bulgarian as a foreign language, Sofia: Collection Rada and friends, University publication "St. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие:** *Спасов, Р.2019. Аспекти на визуализацията като метод в обучението по български език като чужд. София: Университетско издание „Св. Климент Охридски“*).

Spasova, D. 2021. APPLICATION OF TRAINING IN HIGH-TECH FACILITIES FOR SUPPLEMENTARY AND ALTERNATIVE COMMUNICATION FOR STUDENTS FROM SUPPORTING. In: PROFESSIONSPROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE - 2021, volume 60, book 6.2. (Accessed on 31.08.2025г.)

Stoyanova, D. 2020. FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE INSTITUTIONAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN ADOLESCENTS. In: PROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE - 2020, volume 59, book 6.2. URL: <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp20/6.2/6.2-4.pdf> (Accessed on 31.08.2025г.).